

УДК 355-057.36:2-526.8(477)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2025.06.1446>

ОБЕРЕГИ ТА ВІРУВАННЯ В СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

Вікторія ГАВРИЛЕНКО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5892-3129>

незалежна дослідниця,

e-mail: viktoriavangogh@gmail.com

Досліджується використання оберегів та побутування вірувань серед сучасних українських військовослужбовців. *Актуальність* статті обумовлена історичними подіями, оскільки повномасштабна війна призвела до розширення українського війська, в якому утворилося специфічне середовище. В умовах війни особливого значення набула культура використання оберегів, сформувалася неписана звичаєвість, що передається військовими із уст в уста та може об'єднувати спільноту. Зважаючи на актуальність теми, метою статті стало окреслення всього арсеналу оберегів та вірувань, що побутують у сучасному українському війську. Для реалізації дослідження були використані *методи* інтерв'ювання, наукового аналізу, аналітичної інтерпретації. Шляхом інтерв'ювання респондентів уперше зібрано повну інформацію про різноманітні типи апотропіїв та заборони, що стосуються військовослужбовців. Основна увага приділена типології оберегів. Визначено, що захисні вірування, які не стосуються професійних вмінь і навичок, включають у себе використання молитов та апотропіїв, слідування заборонам та негласним правилам, що не мають раціонального обґрунтування, проте несуть символічний зміст. *Результатом* аналізу отриманих даних стала класифікація великого різноманіття військових оберегів на кілька груп: релігійні предмети, червоно-зелені браслети, дитячі малюнки та вироби, зображення на тілі й спорядженні тощо. Як показує дослідження, у середовищі сучасного українського війська сформувалася культура користування специфічними оберегами. Обов'язковою складовою у взаємодії воїнів є обмін заборонами та віруваннями, які, попри скептицизм, приймаються як частина військового побуту та є об'єднуючим чинником.

Ключові слова: оберег, військові, ритуал, прикмети, звичаї.

Viktoriia HAVRYLENKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5892-3129>

Independent researcher,

e-mail: viktoriavangogh@gmail.com

AMULETS AND BELIEFS IN THE ENVIRONMENT OF THE MODERN UKRAINIAN MILITARY

The article explores the use of amulets and the persistence of belief systems among contemporary Ukrainian servicemen and servicewomen. The relevance of the research is determined by recent historical events: the full-scale war has led to the expansion of the Ukrainian army, within which a distinctive social and cultural environment has emerged. In wartime conditions, the culture of using protective amulets has acquired particular significance, forming an unwritten set of customs and beliefs transmitted orally among soldiers and capable of uniting the community.

Purpose. The purpose of the article is to outline the entire range of amulets and beliefs present in the modern Ukrainian military.

Methods. The research employed methods of interviewing, scientific analysis, and analytical interpretation.

Scientific innovation. Through interviews with respondents, comprehensive information was collected for the first time about various types of apotropaic objects and superstitions among servicemen. The main focus is devoted to the typology of amulets. It was found that protective beliefs unrelated to professional skills include the use of prayers and apotropaic objects, as well as adherence to prohibitions and unwritten rules that lack rational justification but carry symbolic meaning.

Results. After analyzing the collected data, the wide variety of military amulets was classified into several groups: religious items, red-and-green bracelets, children's drawings and crafts, images on the body and equipment, and others. The study demonstrates that within the modern Ukrainian military, a distinct culture of using specific amulets has emerged. An essential component of interaction among soldiers is the exchange of superstitions and beliefs, which—despite skepticism—are accepted as part of everyday military life and serve as a unifying factor.

Keywords: amulet, military personnel, ritual, omens, customs.

Вступ. Тема оберегів та забобонів у сучасному українському війську може викликати досить гострі дискусії, оскільки зачіпає сферу світогляду, вірувань та цінностей. Проте з культурологічної та етнографічної точки зору вона є невід’ємною частиною життя та побуту українського воїнства. У ході проведеного опитування військових Збройних сил України було виявлено, що найважливіше місце у військовій справі вони відводять професійному розвитку, опануванню зброї, тактики, спілкуванню з більш досвідченими військовослужбовцями. Тема оберегів та вірувань у війську набула особливої актуальності в наш час, адже російська військова агресія спричинила розширення українського війська. Таким чином, окрім професійних військових, у збройних силах опинилися представники різних професій, віку, переконань тощо.

Переважна більшість воїнів не хestують використанням оберегів, що, безперечно, виконують не лише магічно-ритуальну функцію, а й мають роль своєрідного психологічного заземлення у надзвичайно кризових умовах. «Ритуалістика надважлива в цій війні. Ти можеш мати прекрасну підготовку, якісно володіти зброєю і не губитися на полі бою, але інтенсивність війни та різноманітні методи ураження все одно тебе задвухсотять. Вже нічого не працює. Три накати соснових колод над бліндажем чи нора десь в траншеї, яка ще вчора давала шанс, зараз легко вчисляється і трьома ФПВ-шками тебе розбирають. Тому треба в щось вірити», — каже український військовий [1]. Зважаючи на актуальність, *мета статті* — окреслення арсеналу оберегів та вірувань, що побутують у сучасному українському війську.

В основі дослідження — аналіз даних, отриманих внаслідок опитування військовослужбовців Збройних сил України. *Методологія дослідження* включає інтерв’ювання, науковий аналіз, узагальнення, аналітичну інтерпретацію. Вибірка респондентів складала 56 військових ЗСУ (з них 55 чоловіків та 1 жінка) різного віку та роду військ. З безпечних та етичних міркувань особисті дані респондентів не публікуються. У наведених фрагментах інтерв’ю збережені стилістичні та лексичні особливості прямої мови респондентів. Додатковими джерелами з теми послуговували свідчення волонтерів, інтерв’ю в ЗМІ, публікації в соцмережах тощо.

Основна частина. Свідчення щодо забобонів та оберегів у середовищі сучасних військовослужбовців ЗСУ, огляд на це явище зустрічаємо в інтерв’ю Павла Вишебаби. Військовий стверджує, що не прийнято хвалитися власним везінням, адже можна накликати лихо. Проте він підкреслює неоднозначне ставлення до цього: «Мені видається це забобонами, але я намагаюся це робити. В цьому сила забобонів — коли ти думаєш, що гірше не буде, аби було краще». До таких же правил належить негласна заборона загадувати наперед чи будувати далекі плани. Поганою прикметою вважається відмова від оберегів, виготовлених дітьми чи волонтерами. Саморобні ангелики, хрестики, малюнки військові розміщують в автомобілях, на локаціях чи в штабних приміщеннях [2]. Один із респондентів досить красномовно прокоментував тему оберегів: «Там (на війні. — В. Г.) немає ні вищої сили, ні добра, ні зла. Чистилице. Попитав хлопців. Теж нічого такого не чули. Кажуть, що найкращий амулет — лопата і бронежилет». Або ж коментар іншого військового: «Якщо хочеш жити — треба гарно копати» [1].

Проаналізувавши розповіді своїх співрозмовників, авторка умовно виділила три групи проявів вірувань у середовищі сучасного українського воїнства: молитви; використання апотропеїв; слідування прикметам та звичаям. Далі розглянемо детальніше про кожен з цих проявів.

Молитви. Молитви застосовуються як перманентно, у письмовому вигляді, так і ситуативно, в особливо небезпечних та кризових ситуаціях. Про використання молитов респонденти згадували досить часто. Один із військовослужбовців розповів: «Я ношу з собою молитву, яка була написана від руки дуже віруючою бабусею». При цьому військовий носить папірець в кишені на грудях, ближче до серця. Інший воїн відзначив: «Бачив що інколи хлопці починали молитись, коли було вже нереально страшно. Я уявляв себе мертвим — так заспокоювався». Деякі військові хрестяться, читають молитву в дорозі та носять іконки біля серця. «Я віруючий. І я завжди молюсь. Я не православний. Баптіст. Ну я ношу зірку Давида. Але зірка — це подарунок мамі. Ну вона пов’язана з Богом, тому можливо (є оберегом. — В. Г.)» [1]. Показовим з точки зору використання молитви є такий фрагмент з анонімного інтерв’ю:

Іл. 1. Амулет із заговореним каменем. Фото, надане військовим

Іл. 2. Браслет Військовослужбовця ЗСУ. Фото, надане військовим

В. Г.: А молитви використовуєте?

Воїн ЗСУ: Так. У нас цілий Бат такий. Ми завжди молимося перед серйозною рубкою. Раз таке було, що відбили посилений механізований штурм без жодної втрати. Знищивши 7 одиницю техніки і до 40 живої сили. А тому, що молилися, і попросили багатьох, щоб за нас тоді помолилися. Молитва сильна в того, хто вірить.

В. Г.: Молитва яка саме?

Воїн ЗСУ: Звичайний «Отче Наш». Або Псалом 90.

Ще один військовослужбовець відзначив такі способи вберегтися, як «обереги, іграшки від дітей, родних, та й молитися» [1]. При цьому молитися допускається так, як людина вміє.

Апотропеї. До цієї групи відносимо безпосередньо амулети, предмети релігійних культів та речі, що ситуативно наділяються властивостями оберегів. Пе-

реважна більшість військових відзначили, що користуються знаковими речами. Дехто зі співрозмовників розповів, що зберігають цю річ в таємниці та не готові демонструвати свій оберег. Про це красномовно кажуть свідчення респондентів: «Так, в мене є оберег і я його постійно ношу з собою, але нікому про нього не кажу і не показую, і сьогодні ми знову повернулися цілі і неушкоджені з завдання». Або ось відповідь на запитання до військового, чи має він якийсь оберег: «Маю. Не розкажу. Як правило, у кожного в/с воно особливе і унікальне. Може бути камінчик з Роботино, уламок КАБ-у, який не затрощотив десь в Авдосі, чи щось від коханої» [1].

Військовослужбовця ЗСУ поділилася своїми спостереженнями, згідно з якими сучасні воїни носять з собою релігійні амулети (не лише християнські) або речі, отримані від дорогої людини. «Навіть такі (речі. — *В. Г.*), як хустинка, ложка, то вони вірили в те, що вона захистить, речі, які індивідуально назначили оберегом: камінець, чи куля, знайдені в якийсь емоційний для людини момент. Ниточки, мотанки, дитячі малюнки, що передають волонтери, часто стають для солдат оберегом», — відзначила військова [1].

Подекуди для захисту військові кладуть у кишені часник або кропиви. Використання часнику як захисту наштотує на проведення досить прозорих паралелей із використанням цієї рослини в традиційній українській культурі. Відзначу, однак, що тема оберегів серед самих військових є дуже суперечливою, адже часто на питання про апотропеї вони відгукуються скептично. Один із військових зазначив таке: «В кожного є якийсь свій власний талісман, якась річ. Інколи з минулого життя. Просто як спогад. Інколи фото, інколи іграшка дитини, ключі від квартири, чи брелок від авто. В цілому все. Ті, хто вірить в забобони і в амулети, насправді тут довго не живуть. Тут допомагають вижити зовсім інші речі» [1]. Деякі обереги є суто індивідуальними та зафіксовані лише у поодиноких свідченнях. Так, один військовий поділився, що для захисту має два браслети від білих відьом. Інший розповів, що носить на шиї подарований матір'ю камінець, на який щодоби ставиться захист (деталі уточнити не вдалося) (іл. 1).

Іноді військові ревно зберігають та носять знакові речі, що залишилися їм від загиблих побратимів: «Багато бійців заповідають своїм побратимам свої речі

(придбані, звісно: ліхтарики, ножі, патчі, все, що було на момент гибелі). Ми свято носимо ці предмети. Кожен розуміє, що на стабіку всі речі покладуть в мішок і утилізують. Я ношу футболку загиблого побратима, користуюся павербанком та його турнікетом», — розповів воїн ЗСУ. Або, як зазначив інший військовий, «У мене є, до речі, оберіг! Шеврон побратима, який мене оберігає з 2015 року» [1] (іл. 2). Щоправда, була зафіксована і протилежна думка, згідно з якою брати речі загиблих побратимів не можна.

Вагому функцію з точки зору мотивації та психологічної стійкості виконують предмети з державною символікою. Як розповів військовий ЗСУ, державна символіка — це те, що нагадує про необхідність боротьби, про неможливість здатися. Інший воїн українського війська вважає своїм оберегом браслет у кольорах національного прапора: «Мій оберіг. Який пов'язала мені невідома дівчинка в той день, в який я пішов в ЗСУ. В 22 році, добровольцем... Чи це прикмета, чи ні, але я люблю цю стрічку... Я досить відома людина в своєму місті, звідки я родом... Мені вже десятки разів хотіли пов'язати іншу, нову стрічку. Але я не хочу. Не можу. Я відчуваю її силу...» [1]. Або ж глибокого сенсу надають культурним чи релігійним символам. Наприклад, є таке свідчення щодо використання декоративного янгола: «Ангел в якості опори з приводу тих людей, що тримають все на собі, навіть в період тотальної зневіри. Ну і також символізує всіх, хто загинув» [1].

Хоча обереги є індивідуальними і їхню функцію можуть виконувати найрізноманітніші речі, все ж, апотропеї, якими користуються сучасні українські воїни, можна розділити на кілька груп.

1. Предмети релігійного культу. Іконки та хрестики

«В деяких були ляльки мотанки, в деяких — іконки, в деяких — якась річ від рідних та близьких».

«В кожного військовослужбовця свої вірування та обереги. Наприклад, в мене спочатку іконка була подарована, потім — хрестик, при тому, що я не ходжу в церкву «по графіку»».

«Як би це дивно не звучало, в нашому підрозділі такого немає. Просто носять з собою хрестики і іконки, і все».

«В більшості це обереги, подаровані рідними або з святих місць. Освячують в місцях сили броню, зброю. Не усі, звичайно».

Іл. 3. Вервиця для молитв. Фото, надане військовим

Іл. 4. Вервиця. Фото, надане військовим

«Це вервиця. Мені подарувала близька людина. Але в цілому я вірю в те, що кожному відміряно своє» [1] (іл. 3, 4).

Іл. 5.1. Червоно-зелений браслет у військовослужбовця ЗСУ. Фото, надане військовим

Іл. 5.2. Червоно-зелений браслет військового ЗСУ. Фото, надане військовим

2. *Червоно-зелені браслети.* Чи не найбільш розповсюдженим апотропеєм у середовищі сучасних військовослужбовців ЗСУ є браслети з перепланих червоної та зеленої ниток (іл. 5.1). Походження та авторство ідеї носіння таких браслетів як оберегу відстежити не вдалось. Проте широко відомими є уявлення про захисну функцію червоного кольору. У середовищі волонтерів зберігається традиційна символіка кольорів: червона нитка — для відведення біди, а зелена — для збереження життя і здоров'я (іл. 5.2).

В анонімному інтерв'ю з волонтеркою ми отримали такі свідчення щодо червоно-зелених брасле-

тів: «Ми передаємо такі обереги хлопцям. В'яжемо на ліві руки пораненим у госпіталях. Одягаємо своїм близьким. З вірою у те, що ниточки захистять, збережуть. Кладемо у посылки із окопними свічками та з сітками, щоб хлопці в'язали собі на руки. Але ниточки працюють, як обереги, завдяки молитві» (іл. 6). Один із військовослужбовців, який отримав такі браслети, написав нашої респондентці: «Ваші ниточки працюють. Я дав одну чуваку із розвідроті. Так сьогодні він прийшов, взяв ще одну. Був прильот по них, дуже рядом. Він остався цілий, але ниточку загубив (мабуть все, заряд з неї використався). Так що не зря передавали» [1].

Свідчення про червоно-зелені браслети не поодинокі:

«І нам давали посвячені браслетики з червоної і зеленої нитки). Поширені — гайтани, ладанки, мішки із ріднею землею. На лівій руці нитка-оберіг. Суть — самому не можна купувати і робити її. Тобі її хтось має вчепити, бажано цивільна людина (ти її не мусиш просити про це), бажано жінка. Носиш, поки не порветься. Або щоб хтось поміняв. Ти не повинен втручатись. Переважно зелене з червоним».

«Я ношу червоно-зелену в'язану пов'язку на руці і хрестик з дерев'яними бусами. Хрестик дав побратим, а пов'язку волонтери» [1].

Навіть скептично налаштовані військовослужбовці не відмовляються від носіння таких браслетів:

Воїн ЗСУ: «Я в таке не вірю. Але є одне «але». Деякі речі заставляють вірити. Ну, наприклад, мені на початку війни мама зав'язала нитку на руці. Таку тонесеньку. Оберіг. Були випадки, коли можна було попрощатися з життям. Але все закінчувалося добре. І та тонесенька ниточка 3-й рік в мене на руці».

В. Г.: «У вас така вона червона?».

Воїн ЗСУ: «Так, з зеленою переплетена» [1].

3. *Дитячі малюнки; оберегові ляльки та янголи, виготовлені дітьми та волонтерами.* Речі, виготовлені дітьми та передані українським військовим, часто сприймаються не лише як прояв поваги, русій мотивації та стійкості, а й як оберіг (іл. 7.1, 7.2). Військовослужбовець, який поділився фотознімком, де видно розвішані на стінах дитячі малюнки, ікону, ляльку-янгола, прокоментував так: «Це наші, так би мовити, статичні обереги, у частині» (іл. 8, 9, 10, 11).

Подаємо пряму мову українських воїнів щодо цього типу оберегів:

Іл. 6. Червоно-зелені браслети-обереги від волонтерів. Фото, надане військовим

Іл. 8. Малюнки, що зберігають військові. Фото, надане військовим

«Ось мій оберег (маленька тканинна лялька. — В. Г.). А також є іконка під плитоноскою» (іл. 12).

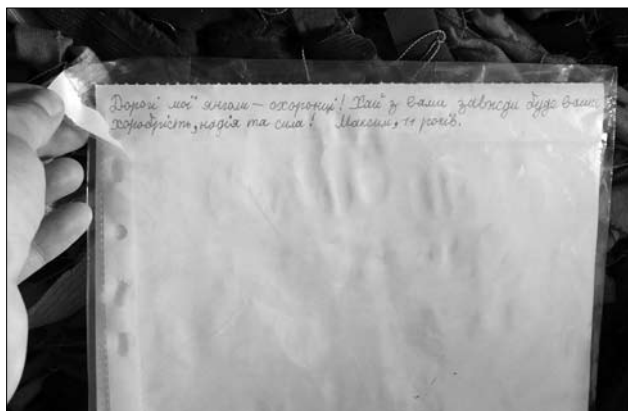
«Ми з собою носим в'язані ангелики. Діти росли».

«В деяких були ляльки-мотанки, в деяких — іконки, в деяких — якась річ, від рідних та близьких. В мене з 2014-го року завжди з собою лялька-мотанка, шматок статуї Перуна, що була знищена на горі Дитинець у Києві. Ще часто носять малюнки дитячі під броньєю» [1].

В мережі Інтернет опублікована розповідь матері загиблого воїна з Дніпровщини, який як талісман носив з собою малюнок племінниці: «Він той малю-

Іл. 7.1. Дитячий малюнок для військових, залишений у волонтерському осередку. Фото авторки

Іл. 7.2. Зворот дитячого малюнка для військових, залишеного у волонтерському осередку. Фото авторки

нок завжди носив з собою. А коли Рома загинув, того малюнка з ним не було». Після загибелі воїн з'являвся своїм рідним у снах: «Ми, мабуть, вирішили, що він шукає той малюнок. І ми пішли, йому віднесли на кладовище той малюнок, і він перестав нам снитись», — поділилась мати військового [3].

4. Уламки снарядів чи кулі.

«Хз. Не пам'ятаю. Хіба що.... Дехто з куль чи осколків, які з них витягнули, роблять талісмани».

«Ну тут більш канонічно куля чи уламок, що вперше біля мене прилетів. То зберігати завжди поруч, також дитячий малюнок завжди в нагрудній кишені. Забобони не помічав таких особливих».

Іл. 9. Фрагмент оформлення стіни у місці перебування військовослужбовців. Фото, надане військовим

Іл. 10. Лялька-оберіг. Фото, надане військовим

«До речі, також є момент щодо кулі чи уламку, якщо прилетіло поряд, класти його на вікно, коли лягаєш спати. Якщо на постійну живеш, то навіть не забирати його з підвіконня» [1].

5. *Символи та зображення, нанесені на спорядження і тіло.*

«Тіло, як полотно для татуювання, також несе свої ритуали. Вижив в бою, закарбував собі на шкірі щось, або навпаки — набив когось, хто має тебе

Іл. 11. Ляльковий янгол-оберіг. Фото, надане військовим

Іл. 12. Лялька-оберіг. Фото, надане військовим

оберігати та надихати», — і про такий спосіб розповів один із співрозмовників (іл. 13).

Це стосується і сакральних зображень, створених бійцями в польових умовах. «В мене побратим гарно малює, і розповідав, в бліндажі намалював ікону. Був прильот, двоє загинуло, він вижив, а в малюнок ні одного осколка не прилетіло, хоча вокруг було все посічено. Я більше до скандинавської міфології. Оберіг, звісно, є. І іноді це навіть не іконки чи христички. В основному руни, ну це для мене. В кожного по-своєму» [1]. На фото борець продемонстрував плитонську з нанесеними рунічними знаками «шолом жаху» та «вегвізир» (іл. 14). Перший знак має нага-

Іл. 13. Татування українського військового. Фото, надане військовим

Іл. 14. Руни на плітоносці військового ЗСУ. Фото, надане військовим

няти жах на ворогів, а другий — захистити від негараздів та вказати дорогу у надскладних ситуаціях.

Або ще маємо таке неординарне свідчення: «Бабуся моя від якогось чоловіка (певно знахаря. — В. Г.)... Він ще порадив написати мені на броні, касці і так далі комбінацію трьох цифр і після цього я повинен залишатись живим і цілим. Ну, я їх написав. Не знаю теж, наскільки воно справджується. Але поки що... Ну, я за два місяці сумарно більше місяця провів на позиціях і дірку в штанах лише отримав. Поки що без поранень і живий. Тому щодо того, наскільки вірю або ні — не скажу, але я цим користуюсь, принаймні» [1].

До символічних та знакових оберегів належать більш рідкісні та поодинокі речі. Наприклад, військо-

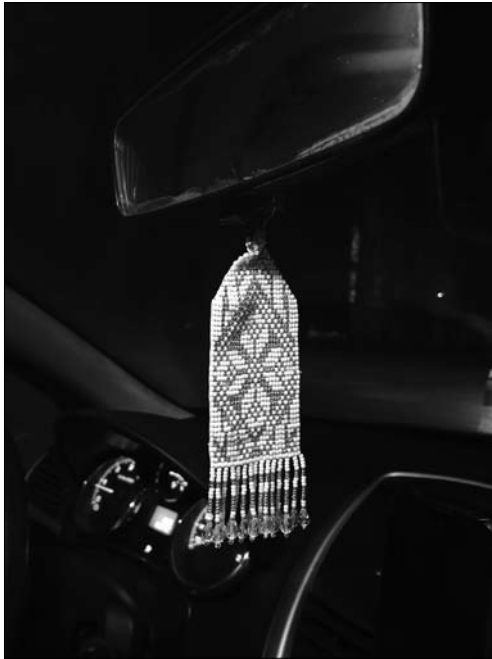

Іл. 15. Мішечок із землею з рідного села військового з Поділля. Фото авторки

вий із Поділля носить з собою мішечок із землею з рідного села (іл. 15). На думку дослідників, використання землі як оберегу сягає щонайменше козацької доби. Як відзначає М. Красиков, звичай брати з собою у військо грудочку рідної землі зберігався подекуди і в другій половині XX століття [4, с. 263]. Як бачимо, це явище побутує і сьогодні в середовищі сучасного українського воїнства. Проте нині цей давній звичай поступається поширеності інших оберегів.

Дещо осторонь від розповсюджених оберегів стоять котильони. Це прикраси-обереги із бісеру, що побутували на теренах Західного Поділля, Опілля, Гуцульщини й Буковини у воїнському середовищі XX століття. Котильони носили воїни УПА до 1950-х років. Сьогодні, в умовах повномасштабної російсько-української війни, ми спостерігаємо відновлення традиції у сучасному контексті (іл. 16). Звісно, носіння котильонів сучасними військовослужбовцями ЗСУ не набуло обрисів загальної моди. Проте на ринку товарів ручної роботи майстрині пропонують великий вибір бісерних котильонів, що призначені виконувати роль подарунку-оберега від коханої дівчини чи дружини військовослужбовцю.

Прикмети та звичай. У середовищі сучасного українського воїнства склалась специфічна звичаєвість, побудована на ірраціональних віруваннях. Незважаючи на раціонально-прагматичне ставлення до зброї та скепсис щодо дієвості забобонів, багато військових

Іл. 16. Котильон військового ЗСУ. Фото авторки

дотримуються неписаних правил. Часто такі правила та спостереження є дуже суперечливими. Попри наявність віри в силу молитви, іноді релігійні прояви сприймаються як зурочення. Про такий випадок розповідають: «Побратим (царство йому небесне) всю службу пригадував командир, що він нас перехрестив перед дорогою «туди». Тому в цьому питанні немає конкретики, кожен прив'язує свою вдачу до певного предмету чи числа. Наше з хлопцями — 13» [1].

Вважаємо за доречне подати тут пряму мову наших воїнів. Почнемо зі спостережень військової, яка підмітила чимало звичаїв:

«Чула, що дівчина/дружина/мати не має плакати при чоловіку, коли проводить того на бойові, бо то вона його вже відспівує, а, відповідно, має підтримувати і радіти, бо розповідали, що ті хлопці, родичі якого плакали, то постійно гинуть. Ну, я сміюся з такого, а хлопці реально вірять, знаю таких. Зброя має мати ім'я і відноситися до неї, як до живої, бо інакше вона до тебе буде ставитися погано і підведе. Оце від наших часто чула. Ну, ця мені подобається, як на мене, має сенс, бо свою зброю треба дійсно любити, доглядати, ідеально знати, щоб вона була частиною тебе і з нею не було конфліктів, бо залежить твоє життя від неї. Ну, ворон крякає, то звістка з того світу, що йде смерть — стандартне. Коли йдеш на ворожу територію, то береш з собою землю, як вона притягне тебе назад. Хвилини

мовчання і сидіння перед виходом, щоб заплутати нечистого і він з вами не пішов» [1].

У цьому фрагменті інтерв'ю узагальнено більшість примет та звичаїв. Повніше їх розкривають свідчення інших військових. Чоловіки відзначають, що часто не голяться перед виходом на завдання саме із забобонних причин. Поширеним явищем є уникання слова «останній». Замість нього, як правило, вживають слово «крайній»: «Не кажуть слово «останнє», а «крайне». То є невеликий забобон на виходах. Я кожен раз, як виходив в бій, сам про себе говорив: «Ну що, смерть, 3:0 в мою пользу». І йшов в бій» [1].

Дехто з військових відзначав, що не прийнято прощатися перед виходом на завдання:

«Ну, не прощаємось. Чи прощаємось по-англійськи».

Воїн ЗСУ: «Ключі від машини лишають комусь, це перше, що згадав».

В. Г.: «Так це в ролі забобону? Чи з практичних міркувань?».

Воїн ЗСУ: «А от хто зна, що тут переважає. Ну ще не прийнято прощатись, я не пам'ятаю, як мені це, хто і коли аргументував, але я завжди кажу «до зустрічі»» [1].

Загалом, окрім уже зазначених, вдалось зафіксувати такі забобони та звичаї:

- давати людські імена броньованій техніці (наприклад, танку);
- не пускати людину, яка не є водієм цієї техніки, за кермо перед виїздом на завдання;
- не рахувати знешкоджені міни, «бо кожному рахунку є свій лік» (забобон, що зустрічається подекуди серед саперів);
- не можна слухати чи співати пісні, пов'язані зі смертю («Навіть так і відбулось, що ми їхали під пісню «Остання путь», і нам біля машини снаряд впав»);
- не вдягати на бойовий вихід нове спорядження, а спершу походити в ньому вдома чи на полігоні;
- не робити фотознімків групи перед завданням;
- не вести відеозйомку дороги на завдання;
- йдучи на позиції, іноді беруть щось в борг, щоб потім повернути;
- носіння «щасливого» одягу («Піксель не ношу, тільки мультикам. В пікселі завжди щось трапляється неприємне»);
- ситуативне уникання речей, що можуть принести нещастя («Мінометники знайомі не купують і не но-

сять з собою «Снікєрс». По їх думці — це несе біду. В багатьох підрозділах є схоже, лиш продукти різні»);

- сприйняття людини як такої, що здатна приносити невдачі («Є люди, яких вважають нефартовими. І якщо вони виходять на позицію, починається якась чортівщина (обстріли суцільні, атаки і т. д.);

- подекуди вірять в те, що військовий жетон може притягувати смерть, тому в бойових умовах дехто його знімає;

- гадання музикою, коли боєць намагається тлумачити випадковий фрагмент пісенного тексту («Вмикає плейлист і іде в душ. Миється, а грає в той час його плейлист. Помився, витерся і вдягнувся в чисте і одразу спиняєш музику в плейлисті. На якому моменті спинив і які там слова співались — таке і буде тобі на позиціях») [1].

Безумовно, деякі забобони є досить небезпечними, а іноді й фатальними. Категоричні ірраціональні рішення та поведінка, звичайно, піддаються критиці з боку побратимів: «Зустрічав дивних бійців, які не мають логічного мислення. Наприклад, один чоловік пережив пряме потрапляння 122-м снарядом в бліндаж. Він просто був бракований і не розірвався. З тих пір боєць одягається так, як був на момент прильоту, не носить турнікет (ідіот!) бо в той момент він його не мав. Це дуже небезпечні вірування, які призводять до смерті рано чи пізно» [1].

Висновки. Отже, у середовищі сучасного українського воїнства наразі побутує низка вірувань та забобонів, пов'язаних із поведінкою чи впливом оберегів. Такі вірування базуються на суб'єктивних переконаннях та спостереженнях, або ж переймаються від побратимів. Часто вони є об'єднаним чинником та створюють специфічну звичаєвість у побуті та неформальній взаємодії бійців. Разом з цим українські військові ревно ставляться до опанування справи, тактики ведення бою, взаємодії зі зброєю тощо.

Насамкінець подамо коментар воїна Збройних сил України, у якому відображено філософський погляд на життя та смерть, що закарбувався саме на марсовому полі цієї великої війни:

«Ну за те, що військові говорять «крайній», а не «останній», ти, мабуть, знаєш. Це, мабуть, найважливіший забобон, але він має логіку. Військовий ніколи не скаже «останній» на те, що не хоче, щоб закінчувалось, і навпаки. Ну, тобто, набій — «крайній»,

ворог — «останній». Далі скажу те, що стосується мене. Під час завдання я ніколи не думаю, що я повернусь. У мене в голові постійно найгірший сценарій, картинка смерті і таке інше. Немає такого, що я уявляю, що після завдання займаюсь якимись приємностями. Мені здається, що це своєрідна повага до смерті, підтвердження того, що ти не відносишся до неї легковажно. Тобто ніколи не планувати наперед щось приємне, коли є загроза життю. Не сміятись там, де відчуваєш себе в небезпеці, або якщо дуже скоро маєш опинитись там, де небезпечно. Бо, як говорять, потім будеш плакати. Про це ми з побратимом дізнались на власній шкурі, і не один раз. А з оберегів — це хрестик на шії, бо я віруючий. Я не яро вірю, але вірю в Бога, але не в церкву, але то вже інша історія» [1].

1. За результатами інтерв'ю з військовослужбовцями Збройних сил України. *Архів авторки*.
2. Ніколи так не кажіть: Павло Вишебаба озвучив погані прикмети й забобони серед військових. URL: <https://uainfo.org/blognews/1697638228-nikoli-tak-ne-kazhit-pavlo-vishebaba-ozvuchiv-pogani-prikmeti.html>.
3. Суспільне Дніпро. Загиблий син приходив уві сні, поки не віднесли талісман на кладовище. URL: <https://www.facebook.com/reel/1487283281928774>.
4. Красіков М. Проводи в армію в українській традиції другої половини ХХ століття (за польовими матеріалами). *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Vol. 6 (58). С. 254—269. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/f5b3/9b3b51fd988cec54e2f80668b2abd726454e.pdf>.

REFERENCES

- Author's archive*. Interview results with servicemen of the Armed Forces of Ukraine [Unpublished data].
- Vyshebaba, P. (2023, October 18). *Never say this: Pavlo Vyshebaba voiced bad omens and superstitions among the military*. Retrieved from: <https://uainfo.org/blognews/1697638228-nikoli-tak-ne-kazhit-pavlo-vishebaba-ozvuchiv-pogani-prikmeti.html> (Last accessed: 04.11.2025) [in Ukrainian].
- Suspilne Dnipro*. (2023). The fallen son came in a dream until the talisman was taken to the cemetery [Video]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/reel/1487283281928774> (Last accessed: 04.11.2025) [in Ukrainian].
- Krasikov, M. (2022). Seeing off to the army in the Ukrainian tradition of the second half of the 20th century (based on field materials). *Zaporizhzhia Historical Review*, 6 (58), 254—269. Retrieved from: <https://pdfs.semanticscholar.org/f5b3/9b3b51fd988cec54e2f80668b2abd726454e.pdf> (Last accessed: 04.11.2025) [in Ukrainian].